

MONTSERRAT SANMARTÍ*

LA DOCUMENTACIÓ EN PERGAMÍ DEL FONS PATRIMONIAL DELS MARTÍ D'ARDENYA

ABSTRACT

The aim of this article is to make known around, the content of the patrimonial archive of the family Martí d'Ardenya, which is formed by 183 parchments, many bundles made of documents on paper, main books, books of account, some herbariums, and the other documentation. This patrimonial content is located in the town hall of Altafulla. The study analyses the parchments regarded from different points of view: the dates -the oldest one is from 1335 and the most modern one from 1668-, the documental typology, the formation of the archive trying to explain the origin of the main part of the documents, relating them with the families who contributed to the enlargement of the house -the Valls from Ardenya, the Franquès from Altafulla, Cossidor, Alies, etc-. The article also includes the possible justification of the lack of many of the parchments, the prayers or notaries who validated the texts, the toponomy, etc. At the end, the schema is referred to the main books: they are registered and the diverse information that they provide is annotated. Both the documentation on parchment and the one written on paper have been principally used for the study of this family but also for some others from the hinterland of Tarragona (Camp de Tarragona)."

INTRODUCCIÓ

La intenció d'aquest article és donar a conèixer l'arxiu patrimonial de la família Martí d'Ardenya que està format per uns 183 pergamins, nombrosos lligalls de documents en paper, llibres majors, llibres de comptabilitat, herbaris i altra docu-

* Professora de la Universitat Rovira i Virgili.

* Aquest article va ser redactat per ser publicat en el llibre homenatge a Josepa Arnau i Juan

mentació. Aquest fons patrimonial està dipositat a l'edifici de l'Ajuntament d'Altafulla. L'esquema del treball serà parlar de la seva formació, dates, continguts, tipologia documental, registres on estan anotats, la variada informació que proporcionen, utilització, etc. referint-nos únicament als pergamins i als seus llibres registres. La documentació en paper ha estat usada per a l'estudi d'aquesta família principalment però també d'altres del Camp de Tarragona.¹

Descriure un fons separant la documentació segons el seu suport –pergamí i/o paper- no té cap sentit ja que els continguts són els mateixos, però donades les característiques pròpies dels pergamins – els segles en que es va usar aquest material, la seva mida tan variada, la seva conservació molt específica, el seu número relativament reduït- aconsellen inventariar-los separatament².

Aquest fons està format, com ja s'ha dit, per 183 pergamins si es sumen els constatats en l'inventari general del fons, més algun altre que hi havia dispers en altres caixes o plec, solts o en forma de cobertes de llibretes. Cal dir, però, que algunes d'aquestes s'han inventariat com a pergamins essent en realitat llibretes de paper que tenen les cobertes de pergamí no escrit.

D'on procedeixen aquests pergamins? Evidentment, tots són de la família Martí però això no vol dir que fossin ells, els Martí, els que els generessin. Els Martí compraren i vengueren terres, cases, censals .. es casaren i les seves dones aportaren en general béns immobles, dotaren els fills i filles ... Tots aquests actes s'assentaren en el seu suport, però a més, les donacions en concepte de dot, legítima o bens parafernals acostumaven a portar a més del document de donació , els escrits que acreditaven que el donador de les terres o censals, normalment el pare, era el propietari i per tant podia trametre'ls. Així, una terra o casa que canviava de mà podia fer que diversos pergamins anessin d'una mà a l'altra. En el cas de la família esmentada, els hereus varen casar-se amb diverses pubilles que acumulaven un notable patrimoni, evidentment resguardat per la seva documentació. Al mateix temps, altres pergamins marxaren de la casa Martí amb els dots, vendes...

1. Vegi's per exemple, QUINTANA, A.- *Estudi biogràfic i documental d'Antoni Martí i Franquès*. Barcelona, Memòries de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, 1935 pp. 63-305. ROVIRA, J.S.- *"Els Martí. De pagesos benestants i mercaders a nobles del principat de Catalunya"* Altafulla, Centre d'Estudis Altafullencs, 1999. —. *Rics i poderosos però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al s. XVIII*. Tarragona, Cercle d'Estudis i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000. PIÑOL, D. i M.SANMARTÍ.- *La documentació mercantil de la família Franquès d'Altafulla*. Barcelona, I Congrés d'Història Marítima de Catalunya, Novembre 2004

2. PUIG i USTRELL, Pere.- *Els pergamins documentals*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1995 2001

Guardant el principi de procedència³, s'ha conservat l'ordre en que estaven en el moment en que van arribar a Altafulla procedent de la Hemeroteca pública de l'Ajuntament de Tarragona. Estaven agrupats en 8 lligalls, dels quals uns estaven cargolats i lligats amb un cordill formant una mena de feix i els altres plegats a tamany octau i subjectes amb unes tapes dures unides per vetes. Els del primer grup són els lligalls num. 3, 4, 5 i 6 i els altres els números 1, 2, 21 i 24 de l'inventari general. Els que estaven cargolats formant feixos quedaren aixafats pel pes de llibres i en els que estaven plegats, els plecs estan profundament marcats. No cal dir que com més gran és el pergamí, més fàcil és que es deteriori. Les mides poden variar molt. El més petit és una àpoca de dot i amida 10 cm. x 15 cm. i el més gran és la creació d'un censal, que fa 83 cm x 44'5 cm. Actualment estan guardats en 2 calaixeres metàl·liques i en procés de restauració.

El més antic és del 29 d'octubre de 1335 i conté un atorgament dels béns que fan Arnau Valls i la seva esposa Ermesenda, tots d'Ardenya, a favor del seu fill Guillem. El més modern és de l'any 1688 i és una sentència on se soluciona un plet entre Francesc Pujades i Antoni Lluís Valls. Entre aquests dos extrems es comptabilitzen 9 pergamins del segle XIV, 35 del segle XV, 36 del segle XVI i un centenar llarg del segle XVII. Caldria afegir, perquè consten junts, diversos trasllats. Aquests documents tenen dues dates: la del dia en què es varen fer i la data de la seva còpia. Algunes vegades pot passar que el notari no tingui a mà les referències apropiades i deixi espais en blanc amb la intenció acabar-ho, però a nosaltres ens han arribat incomplets⁴.

-Tipologia documental

Encara que la tipologia documental és molt variada, els tipus de documents més nombrosos són els relacionats amb la propietat de la terra:

Les vendes de béns immobles com, per exemple, terres (ermes, camps, de bosc), edificis (masos, cases, botigues...), vinyes, horts... són uns 50 casos. La majoria són vendes de terres de les quals s'especifica l'extensió, en jovades o jornades, a quina parròquia pertanyen, situació - prenent com a referència, si poden, un accident geogràfic com ara un rec, torrent, un turó ..., un camí, càrregues que suporta

3. La bibliografia relacionada amb el principi de procedència és molt nombrosa. Aquí només citarem algun llibre o articles per qui estigui interessat en aquestes qüestions MARTÍN-POZUELO, M.Paz.- *La construcción teórica en archivística: el principio de procedencia* Madrid, Universidad Carlos III, 1996; CRUZ MUNDET, J.R.- *Manual de archivística* Madrid, Fundación G. Sánchez Ruipérez 1996 pp. 230-239; LODOLINI, E.- *Archivística. Principios y problemas* Madrid, ANABAD, 1993 pp.189-198

4. Lligall 21, perg. 31. Cal advertir que la numeració actual dels pergamins és provisional ja que el fons s'està inventariant.

dita terra i, a vegades, el tipus de conreu que contenen- (vinyes, oliveres, horta, avellaners ...). De les cases venudes se'n diu el carrer, si estan dins o fora d'una població, i sobretot els propietaris de les cases veïnes. El motiu de les vendes, si consta al document, era força variat: pagament de llegítimes, per millorar les propietats, per no haver pogut pagar alguns deutes... De algunes de les vendes no tenim, a vegades, l'escriptura però les coneixem perquè s'ha conservat l'època del pagament, redactada en un altre pergami. De vendes de botigues en tenim tres pergamins: el primer situa l'edifici a Tamarit i fou venut a l'any 1509, la següent al carrer de Mn. Aymerich, al 1604, i s'especifica que venen "ab abissum usque ad primum tectum" i la tercera venda és d'una botiga situada a la cruïlla de "Via Magna" amb "iter quo itur ad mare", al port de Tarragona.

Seguidament hi ha els **censals**. Aquest grup, que conté uns 52 pergamins, el podríem dividir entre:

a- creació de censals, que són la majoria. Normalment no s'especifica el motiu que tenien les famílies per endeutar-se, encara que en alguns pergamins es diu que és per "les moltes necessitats que tenen". Aquestes necessitats podien ser pagar dots, obres a la casa, suportar males collites continuades, mort del cap de casa deixant fills menors...⁵ En un cas determinat, 22 d'octubre de 1557, els tutors del fill de Joan Magrinyà, dit lo Curt, vénen un censal per socorra els nens perquè "...los moros són vinguts a la casa de dits pobils y los y los (sic) se n' an portats y destruïda la casa de roba y per quitar dits pobils se an de manlevar certes monedes..."⁶. Els censals acostumen a portar l'època a la part inferior del pergami

b- lliució o quitació d'algun censal, o sigui, retornar el préstec acabant així el deute. Alguna lliució pot amagar la creació d'un censal més elevat perquè el primer deute no s'ha pogut pagar o han augmentat els problemes econòmics.

c- utilització de censals per pagar deutes i/o dots. Els censals canviaven de propietaris acumulant-se en mans d'uns pocs.

Relacionades amb els censals apareixen les "**vendes a carta de gràcia**" o "empenyorament". En aquest fons no n'hi ha gaires, unes quatre, dels anys 1548, 1577, 1624 i 1628, encara que els suficients per entendre el greu problema que significaven per tots aquells que havien de recórrer a aquest sistema de préstec tan usurer.

El grup següent està format pels **testaments**⁷. N'hi ha uns 25. Del segle que n'hi ha més és del segle XVI, 2 del XVII, 4 del s. XV i 1 del s. XIV. Aquest últim és el testament de Gueralda, muller de Bonanat Eixamuç del Burgar, parròquia de La

5. Aconsellem el núm. 18 de la revista Recerques que parla del crèdit al mon rural, a part del llibre d'Enric TELLO.- *Cervera i la Segarra al s. XVIII*. Lleida, Pagès ed., 1995

6. Lligall 6 perg. 24

7. Per veure història, evolució, estructura, formules, deixes... pròpies dels testaments veure PIÑOL, Daniel.- *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV* Reus, Centre de Lectura, 1998 182 pp

Selva: deixa com hereva a la seva filla Antònia. Es conserva en una còpia del segle XV feta fer per Pere Sala. Del testament de Joan Elies o Alies se'n conserven dues còpies datades el mateix dia i any - 8 de setembre de 1578- i firmades pel mateix notari: Francesc Cardona, prevere de Tamarit⁸. D'èpoques relacionades amb els testaments n'hi ha de dues menes diferents:

a.- Èpoques de deixes testamentàries: n'hi ha dues firmades pel mateix rector de Tamarit, Jaume Magrinyà. El prevere reconeix a Antoni Cosidor, senyor del mas del Mèdol, que ha rebut aquella quantitat en lliures que primerament Joan Alies i després Margarita Alies, marit i muller, sogres de dit Cosidor, difunts, i antics propietaris del mas del Mèdol, dit també d'Alies, havien deixat en els seves últimes voluntats a l'església de Tamarit.

b.- de llegítima. El cobrament dels bens paterns i materns a que tenien dret els fills generava aquest tipus de documentació. Les èpoques de llegítima tant podien ser generades pel pare al moment de l'emancipació/casament del fill o pel fill gran/heredu a la mort del pare en relació als seus germans si el pare no havia solucionat totes les qüestions relacionades amb les llegítimes. D'aquest documents se'n conserven 4 –any 1358, 1375, 1548 i 1560-.

De **capítols matrimonials**, només se n'han conservat quatre: 2 del s. XV: els primers són firmats per Berenguer Mulner i la seva esposa Maria, de Virgili, que doten a la seva filla pel seu casament amb Antoni Valls. A la vegada, aquest, fill de Berenguer Valls i Dolça, de Torredembarra, dona en concepte de millores una certa quantitat de lliures a la seva futura esposa. Finalment, Maria reconeix haver rebut el dot i millores i renuncia a qualsevol reclamació sobre els bens paterns i materns. Es firma a la rectoria de Torredembarra sent rector Bernat Paraç. Data, 27 de juny de 1435. Els segons són firmats per Pere Sala i la seva dona Manda, del mas Torell de Tarragona, per concertar el matrimoni entre la seva filla Eulalia i Miquel Dondara, del lloc de la Codonyera. A sota de l'assignació de dot, Miquel Dondara especifica quins béns aporta a dit matrimoni i acaba el pergamí amb l'època de dot firmada per dit Miquel Dondara. Data 25 de maig de 1460. Els següents capítols són fets entre Jaume Martí i Caterina Perramon, de Maldà. El document que es conserva és una còpia feta pel rector de Tamarit, Baltasar Cabestany, i datada el dia 24 de desembre de 1582. La família Borrut i la família Martí també firmaren capítols matrimonials entre ells: Jaume Martí, fill de Jaume i Caterina, es casà amb Magdalena Borruda, filla de Miquel, ja difunt, i Paula⁹. Hi ha una interessant relació dels béns que Paula Borruda dona a la seva filla en concepte de dot.

Dins aquest grup cal esmentar les **donacions per raó de matrimoni**, la més antiga de les quals és de 1335 on Arnau Valls i la seva esposa Ermesenda doten al

8. Lligall 3 pergs. 11 i 12

9. Lligall 1 perg. 29

seu fill Guillem per raó del seu matrimoni. Firmà el document el rector del Catllar, Mn. Riber¹⁰. A part d'aquesta se'n conserven 4 més del segle XVI. La més notable potser és la que fan Jaume Martí i la seva esposa Caterina, a l'any 1618, a la seva filla Caterina al moment de casar-se aquesta amb Jaume Alies: 11 censals ja creats, tots especificats, citant la documentació que acredita la seva propietat, quantitat, moment del pagament... Posteriorment, anotaren al marge i al peu de l'escrit la història de cada censal: si es va redimir, qui els va heredar... Cal dir que una de les donacions, la que firmà Miquel Argilaguer, del mas Argilaguer, de Porqueres, al seu fill Miquel quan aquest es casà amb Elisabet Colomer a l'any 1596, està repetit¹¹.

Les **èpoques de dot** són unes 14. La primera conservada és de l'any 1365, n'hi ha dues del s.XV, 7 del s. XVI i 4 del s. XVII. En algunes es cita la data i el notari dels capítols matrimonials. En altres es repeteix allò que la nuvia aportà en dot. Així, encara que no tinguem els pactes sencers ens podem fer una certa idea del que s'acostumava a donar a una noia per casar-se. Potser la més interessant, feta a l'any 1607, és una venda d'unes terres per acabar de pagar un dot ja pactat -

També es guarda **una restitució de dot i augment** del s. XVI: Antonia Gill, esposa de Joan Gill, dona que fou de Joan Magrinyà en primeres núpcies, reconeix a Joan Elies, del mas del Mèdol, i a Pere Joan Magrinyà, de Fonts Caldes, que ha rebut 45 ll: 30 en concepte de restitució de dot i 15 per l'augment

Els **establiments** també estan representats. N'hi ha uns 9 pergamins, la majoria dels quals són del segle XVI. El més antic anota que Arnau d' Ulldemolins estableix Guillem Valls en una terra situada a Ardenya, prop de la cèquia a canvi d'una quartera de blat. Data 20 d'octubre de 1350. Dos establiments són idèntics: són fets per la mateixa mà, el text és idèntic així com també la data -8 de març de 1484 - i els testimonis, encara què en un d'ell no hi ha firma notarial. Els dos estan enregistrats en el mateix llibre major amb números diferents¹².

La **sentència** més antiga és de l'any 1437 i posa fi al plet entre Pere Coll, fill de Jaume Coll i Caterina, i Pere Soler, del Catllar, pel dret de fadiga que tenia Bernat de Carreras, cavaller, i la seva dona sobre la finca anomenada La Molella. La nota curiosa és que un dels quatre àrbitres no està d'acord amb la decisió presa.

La segona sentència, registrada a "Diversorum" LI, fol CLX de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, és ja del segle XVII -1616- i s'obliga a un argenter, Pau Gil, acusat de robatori a exiliar-se 5 anys a Menorca.

10. lligall 1 perg 1. Aquest rector no consta a FUENTES GASSÓ, Manuel.- *El Castell, vila i terme del Catllar* El Catllar, Ajuntament, 1999 2 volums vol 2, pp 539-558

11. Lligall 1 perg. 26 i lligall 24 perg. 18

12. Lligall 1 perg 7 registrat al Llibre Major 41, num. 82 sense notari i lligall 21 perg. 7, registrat al Llibre Major 41, num.16. Firma aquest document Joan Balaguer, vicari de Tamarit en nom del seu rector Antoni Ballester

La tercera finalitza la discussió entre Francesc Pujador, hereu de Francesc Pujador, i la família Valls per un censal mort que havia estat venut a Antoni Lluís Valls i que gravava els béns dels Pujadors. Aquests foren venuts en pública subhasta. És interessant perquè fa una relació d'escrits notariais i altres sentències que acompanyaren la decissió final i perquè es concreten molt els béns immobles subhastats citant topònims de Vilafranca del Penedès. Registrada a "Sentenciarum Locumtenentis" XVII, fol. CCXXXIII de l'arxiu a dalt esmentat. Tenia segell pendent però solament resten els forats que es feren al pergamí per passar la cinta on estava subjecte dit segell¹³.

Dels documents restants que queden per explicar en remaquem els següents:

Una **procura** – Blanquina Jover, filla de Jaume i Caterina Coll, anomena el seu fill Francesc procurador dels seus béns que té a Tamarit amb dret a vendre, trame-re, donar... consta firmat a Barcelona¹⁴.

Dues **concordies**. Una entre Sebastià Pallarès i el seu fill Sebastià per un costat i Joan Elies, del mas del Mèdol, per l'altre: Els Pallarès deixaran passar per les seves terres tant a peu com en carro a Joan Elies i aquest donarà pas als Pallarès per anar a una partida dita "lo camp de la parada Gran" situat en un lloc dit "La Barquera". El possible cost de fer cada camí havia d'anar a compte dels interessats. La data és 29 de setembre de 1568. A l'altra Guillemeta i Antonia, filles de Jaume Coll i Francine, difunts els dos, reconeixen, a l'any 1448, que Pere Soler ha pagat tot el que les devia per la compra d'unes cases que el seu pare li havia venut per 340 florins¹⁵.

De **debitoris** n'hi ha dos. El del 22 de febrer de 1460 Bartomeu Serra reconeix a Andreu i Caterina Ledó, marit i muller, que li havien deixat uns diners –7 ll- perquè ell pogués comprar una casa sita a l'Arbós. El segon, firmat a Tarragona el dia 23 d'octubre de 1598 on Antoni Maldà, comensal de la Seu de dita ciutat, reconeix que el seu germà li havia retornat tots els préstecs pendents.

Dels documents que queden escollirem un document on s'acredita la **venta del "Ius luendi"**, que era el dret que tenien els que havien venut un bé immoble a carta de gràcia a recuperar aquest bé dins un termini i una quantitat prèviament establerts¹⁶, datat el 26 d'octubre de 1625¹⁷;

- un **inventari** que varen fer els marmessors dels béns del difunt Antoni Elies, que morí deixant fills menors.¹⁸

13. Lligall 6 perg. 5, lligall 1 perg 31 i lligall 1 perg 36.

14. Lligall 21 perg. 3

15. Lligall 4 perg. 6 i lligall 1 perg. 5

16. PUIG i FERRIOL, Lluís i Encarna ROCA .- *Institucions de dret civil de Catalunya*. Barcelona, ed. Bosch, 1984 pp 96-102

17. Lligall 1 perg. 25.

18. Lligall 1 perg. 9

En veure aquesta relació de documents ens adonem que la majoria, per no dir el complet, dels pergamins fan referència al patrimoni. Aquest tema era el que veritablement interessava a totes les famílies: augmentar els béns, especialment els immobles, com a garantia de seguretat i benestar. I la propietat d'aquests béns havia d'ésser clara. Malgrat ser els protocols notariais molt antics a Catalunya¹⁹ i conservar-se'n un gran nombre, fins bastant enllà del segle XVIII no es considerà a Catalunya el document que guardava el notari com original, el que motivava que encara amb més raó es guardés les actes que acreditaven qualsevol dret²⁰. També les sentències i les concòrdies servien per aclarir possibles discussions o dubtes sobre qüestions de justícia.

-Procedència

Explicada la tipologia documental d'aquesta part del fons caldria intentar veure com s'ha format, d'on procedeixen els pergamins. Cal dir que no és gens fàcil trobar una contesta que satisfaci, però resseguint els personatges que intervenen, especialment aquells que fan fer el document, i allò que motiva fer-lo, podem anar seguint la història de l'acumulació de béns i per tant la documentació que acredita la seva propietat total o parcial. En cas de venda, per exemple, el venedor donava, en el moment de fer l'acte notarial, els altres documents que demostraven que podia realitzar aquest fet. És veritat que, alguns cops, la relació d'acreditacions es feia dins l'últim document, però això no treia la donació dels restants pergamins. El cas potser més evident podien ser les donacions per raó de dot: els pares podien dotar les filles, al moment de casar-se o entrar en un convent, amb terres, cases o censals que gravaven bens immobles. Tant en un cas com en un altre la donació anava acompanyada de tota aquella documentació que es cregués oportuna, que havia de retornar en cas de restitució de dot. Si es complia d'aquesta manera podia passar que els descendents del nou propietari tinguessin pergamins que no sabessin

19. Professorat del Departament de Paleografia i Diplomàtica.- *Manual d'Alcover (1228-1229)* a Rubrica. De scriptis notariorum, Barcelona, publicacions de la Universitat, 1989 pp161-294; GINEBRE, Rafel.- *Un fragment del llibre notarial de 1221 a l'arxiu de la Cúria Fumada de Vic* a Estudis Històrics i Documents dels arxius de Protocols, num. XIX, Barcelona, 2001 pp 7-22; ———.- *Manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic* Barcelona, Fundació Noguera, 1998; PAGAROLAS, Laureà.- *Els arxius de Protocols* a Lligall, num 1, Barcelona, 1988 pp 53-68; PIÑOL, D.- *El notariat públic al Camp. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*. Barcelona, Fundació Noguera, 2000. pp 203-243

20. MITJÀ, M.- *El protocolo notarial en el siglo XVIII* a La Notaria, num,2 Barcelona 1946 pp. 190-200; NOGUERA DE GUZMÁN, R.- *Los notarios de Barcelona en el siglo XVIII* a Barcelona, 1978

21. Lligall 21, perg. 32

per quina raó pertanyien a la família o béns que es desconeixia per quina raó eren a la casa “Fa a saber per quin títol especta als Martí” o “No és de profit”²¹.

Nosaltres hem seguit les propietats d’algunes famílies. Així veiem que Antònia Oliver, muller d’Antoni Rausich, fa testament deixant tots els seus béns a un fill de la seva germana, casada aquesta amb P.Pastor. Posteriorment una noia Pastor es casà amb un Monseny i una jove que es deia Maria Monseny maridà amb Jacint Martí al 1653. El besnét d’aquest no tingué descendència i els béns anaren a incrementar la fortuna d’Antoni Martí Franquès, a finals del s. XVIII²². Per una nota al dors del pergamí 26 lligall 1, sabem que les terres de Miquel Argilaguer, de Porqueres, passaren als Borrut i per matrimoni, als Martí, a finals del segle XVI. Els béns de la família Alies o Elies arribaren a la casa Martí per dues vies diferents. Jaume Martí es casà amb Caterina Elies a l’any 1582. Foren els pares de Jacint Martí i sogres de Maria Monseny i ja sabem on acabaren els béns d’aquesta branca. L’altre camí fou més llarg: Magdalena, filla única, i per tant hereva, de Joan Elies, es casà amb Antoni Cosidor a finals del segle XVI i la filla d’aquest, Maria, es va casar amb Jaume Martí a l’any 1664. Així, aquesta jove aportà a la casa Martí el mas Cosidor –aquest mas havia estat comprat per Caterina, vídua de Joan Elies a Sebastià Pallarès²³- amb totes les seves terres, el mas del Mèdol amb les seves pròpies terres més molts camps amb diversitat de cultius a la partida dita del Mèdol, el mas Vell²⁴, terres situades al mas Puig i una notable quantitat de censals²⁵escampats per diferents municipis.

Paula Gendre es casà en segones núpcies amb Jaume Martí, que a la vegada era vidu de Teresa Gatell. Era filla única del castlà de l’Espluga de Francolí i de Teresa Virgili. Aportà béns immobles majoritàriament situats a la Selva, o el Burgar.²⁶

Maria Valls, filla de Jaume Valls i de Maria Anna Mayner, casà amb Jaume Martí a l’any 1708. Els seus pares la dotaren esplèndidament. Molts pergamins demostren la quantitat de béns que tenia aquesta família, la majoria dels quals estaven a Ardenya, Montoliu i al Catllar. En alguns d’ells està indicat al dors que els pertanyien: “Es en lo sach de Lluís Valls” o “Actes de Elisabeth Valls”²⁷. Sortosament hi ha aquestes indicacions perquè en el text no consta gairebé mai el nom del Valls: Molts documents són actes relacionats amb la família Fortuny que, a la vegada,

22. Per la genealogia de la família Martí veure ROVIRA, S.J.- *Els Martí. De pagesos benestants a nobles del Principat de Catalunya* Altafulla, Centre d’Estudis Altafullencs, 1999 66 pp.

23. Lligall 24 perg. 21

24. Lligall 4, perg. 2

25. Llibre Major 47, apartat dedicat a Tamarit, pp.9-31 especialment de la 9 a la 12. lligall 24, pergamí 8

26. Lligall 24, perg. 28. Llibre Major 43, pag. 28, 29

27. Lligall 06, perg. 28; lligall 3, pergamí 15

28. Lligall 24, perg. 15

heretaren part dels béns dels Roig o Rog que eren els propietaris de la masia anomenada el Mas de Tamarit. Els altres hereus dels Roig foren la família Bonanat²⁸.

Una altra pubilla que contribuí en gran manera a engrandir la casa Martí fou Maria Franquès Gatell que maridà amb el seu cosí Anton Martí Gatell l'any 1748. Béns que foren dels Fages, Covet, Alegret o Pinyol, adquirits pel seu avi Ramon Franquès o el seu besavi Marià Franquès passaren a engrossir el seu dot i es diluïren entre els altres béns del seu marit. Els noms d'aquests que perderen, vengueren o permutaren les seves propietats apareixen en nombrosos pergamins encara que en cap d'ell consta la família Franquès²⁹.

Nosaltres hem seguit les diferents famílies que aportaren béns per construir el patrimoni Martí per justificar la quantitat de documentació que té el fons. La búsqueda es podria fer el revés: resseguir un bé determinat, una propietat immoble o un censal³⁰, i consultant els pergamins veure per quines diferents mans ha passat. Es podria fer d'una casa sita a la plaça del Corral de Tarragona o més fàcilment, d'alguna de les masies situades als voltants de Tamarit: el Mas Cosidor o el mas del Medol o el Mas de Tamarit...

-Els registres

En el dors dels pergamins s'escrivien unes anotacions que normalment solen ser resums del contingut de l'acte i que generalment es feien al mateix moment en que es rebia. D'aquesta manera, el propietari del pergami no havia de llegir tot el text per saber quin tipus d'escriptura tenia a les mans i podia ordenar-los més fàcilment. A aquestes primeres apuntacions s'hi van afegir altres notes que van explicant la història del contingut o del document en sí. A vegades, aquestes anotacions es feien posteriorment a la redacció motivant alguns errors d'interpretació perquè qui redactava el nou resum tenia dubtes de lectura tant per la forma de les lletres, nexes o abreviatures com pels números³¹. Algunes d'aquestes anotacions poden ser resums que feien escrivans encarregats pels propietaris d'enregistrar les escriptures acreditatives dels béns immobles o censals. A vegades eren els propis hereus els que portaven personalment la documentació i l'enregistraven. Aquest arxiu té un fons notable de llibre majors o de família.

D'aquests llibres n'hi ha de diversos tipus: els que enregistren el resum del pergami posant quin notari havia fet l'acta o on es guardava. Els documents estan

29. PIÑOL, D i M. SANMARTÍ.- *La documentació mercantil...*

30. Lligall 24, perg. 22; lligall 6 perg. 22

31. Lligall 24, perg. 2

32. GIFRE, P., Josep MATAS i Santi SOLER.- *Els arxius patrimonials*. Girona, CCG edicions, 2004 pp 68-93. TORRES, X.- *Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas (segles XVI-XVIII)*. Girona, CCG edicions, 2000 pp. 63-76

ordenats per temes encara que no és difícil trobar pergamins fora de lloc. Porten un número que també donaven al pergamí resumit. D'aquest tipus de llibre és l' inventariat amb el número 41 anomenat "*Llibre de ahon se troban escrituras de diferents...*" i al dors "*Llibre de la renda y actas de Casa Martí*". Està dividit en els apartats següents: "Primer plech. Títols de compres de Propietats. Actes de vendes del segon plech. Títols de censals. Lluicions de censals y àpocas. Títols y papers de beneficis. Collacio y pcessió. Àpocas de dot y altres solucions que no són de llucions. Capítols matrimonials. Testaments. Concòrdias. Inventaris. Donacions. Sindicats. Plechs de diferents coses" L'esquema és el següent: tipus d'acte –venta, capítols matrimonials, testament...-, el nom de qui fa fer el document, direcció, especificació de la cosa venuda o deixada..., preu, en quina notaria es guardava registrada l'acta i data. En total hi ha registrats 345 documents, la majoria dels quals són pergamins o llibretes de paper amb cobertes de pergamí. Aquest llibre s'escriu a principis del segle XVIII (1708 o 1709). Molt igual a aquest i d'època semblant és el llibre major localitzat desfet en diferents lligalls de paper. Aquest llibre deixà de fer servei al morir Nicolau Martí i Martí al 1782 sense descendència i retornar els seus béns a la família Martí.

El següent registre fou començat a l'any 1697 i porta el títol "*Libre aont se trobaran asentades totes les notes de les rendes y demes memòries de la casa y bens de Jaume Martí de Tamarit tant per Martins com per lo mas de Cosidor, mas del Mèdol vuy als vint i sinch de abril de l'any 1697*". Uns cent anys més tard s'afegí "*En lo present llibre major de la casa Martí de Tamarit se continuan algunas notícias de la casa de Anton Valls, Anton Martí y Valls, Anton Martí y Gatell y alguna que pot correspondre a la casa Franquès com són testaments, capítols matrimonials, creacions de censals, compres y altres notícias que són de veurer foliadas en la lletra A o folis següents*". Pel seu contingut correspondria més a un llibre de família, segons definició de Pere Gifre, J. Matas i S. Soler o X. Torres³², que un llibre Major ja que la informació que dona és variada anant des de la genealogia de diverses famílies que aportaren béns a la família Martí explicant l'origen de dits béns, còpies de privilegis.. fins l'assentament dels pergamins que contenen les actes de les diverses propietats. El llibre, com s'ha vist al títol, fou completat en èpoques posteriors acabant a principis del s. XIX.

El quart llibre major porta el títol "*Llibre de notes de la casa de Bernat Martí de Tamarit en Altafulla 1700*". Té un tamany foli gran, comença per un índex de totes les poblacions on Bernat Martí hi tenia béns, més 204 pàgines quasi totes escrites. Exactament igual que el que s'ha dit pel segon llibre, retornaren la majoria dels bens anotats als Martí d'Ardenya a l'extingir-se la branca de Bernat Martí i amb aquests béns els llibres i documentació.

33. Lligall 47, pag. 16 i 17

El cinquè llibre és de mitjans del segle XIX i porta per títol “*Llibre Major dels Patrimonis de la casa de Martí de Tarragona*”. Passat l’índex de pobles hi ha escrit “*Llibre Major dels patrimonis o fincas que poseeix lo noble señor Don Francisco Martí y Mora de la ciutat de Tarragona en lo cual se extractan las escrituras de adquisició ab separació de termes*”. Comença amb l’índex on hi consten tots els pobles, 21, on els Martí d’aquell moment hi tenien béns. Cada assentament segueix el mateix esquema : expressió de la propietat: tipus, nom, extensió si es terra, situació (partida o població), si té alguna càrrega, per quina raó pertany a la família i preu –“Totas aquellas botigas situadas de Tamarit. Terminava la una..... Se tenia per francas en alou... Li espectan com a succeint per linea recta a la universal heretat y béns que foren de Jaume Martí.... al cual li espectava per títol de venda... ab acte en poder de la rectoria de Tamarit... Lo preu fou..³³.” Al marge hi ha algunes anotacions posteriors a la redacció del llibre que expliquen la sort d’aquella propietat –“Lluïda”³⁴ “Se han venut”³⁵, “Permutada”³⁶- i d’altres que s’han fet recentment –“Huerto Bombas”³⁷, “Está en el Huerto Bombas. Ojo”³⁸- Aquest és el llibre major més complet ja que, al fer-se al 1835, recollia també tots els béns aportats per les pubilles Maria Franquès i Isabel Mora.

Com s’ha insinuat més amunt, els que redactaren aquests llibres tenien dificultats per entendre la lletra dels pergamins i cometeren diversos errors. En el registre A, per exemple, en el document venda num. 29 inscriuen equivocadament un cognom –de Amiguet passen a Mirabet. En altres llibres majors, de March a Ixart- o la data –de 1517 passen 1516, de 1598 a 1498 etc.-³⁹.

El que és evident, mirant els llibres majors, és que falten molts pergamins. Ja hem dit que en el primer llibre consten registrats 345 documents i se’n conserven uns 180. És cert que alguns dels registrats són fets sobre paper, però veient els que s’han classificat com a pergamins podem deduir que en falten uns 160. Uns es deuen haver perdut, altres han seguit el camí dels béns que reflectien els seus contingut formant part de dots o pagament de deutes, altres han servit i, es poden veure, per fer les cobertes de llibretes o llibres... Al mateix temps bastants pergamins no consten registrats, no s’han pogut relacionar amb cap llibre major. És que entren a la casa quan ja s’havien fet alguns dels llibres majors? Per què alguns no tenen cap nota darrera el pergami? és que els consideraren no interessants? en canvi, els copistes escriuen en el dors d’alguns registrats que no saben per quina raó es tenen.

34. Lligall 47, pag. 91v

35. Lligall 47, pag.136

36. Lligall 47, pag. 20v

37. Lligall 47, pag. 54v

38. Lligall 47, pag. 28v

39. Lligall 21 perg.14, lligall 6 perg. 21, llig. 21 perg. 14, llig. 21 perg. 24

-Els notaris

A la diòcesi de Tarragona, l'arquebisbe cedia el dret de notaries als rectors de les parròquies. Aquests, a la vegada, el donaven als vicaris o subarrendaven a gent externa a l'església⁴⁰. D'ells en diem el nom que apareix al document i alguna data que representi, en el cas del notaris que firmen un nombre gran de documents, un punt central de la seva gestió. En el cas dels vicaris, si diuen per quin rector fan el document, els posem al costat del nom del rector entrat per guionets. Donem preferència als notaris de la diòcesi de Tarragona⁴¹

-Alcover.-

Francesc Oliver, rector (1624)

-D'Altafulla són⁴²:

Francesc Magí, rector (1412), Alodio Periç, vicari (1441), Miquel Gibert rector (1494), —Antoni Peyro, vicari (1494), Pere Soller, vicari (1558), Antoni Guerau, vicari (1566), Francesc Canosa, rector (1568), Llorenç Figols, rector d'Altafulla i La Nou (1572), Joan Ciurana, rector, (1584), (1595).

-Cambrils

Andreu Marcó (1611)

-El Catllar⁴³

Francesc Riber (1335), Martí Mill (1348), R. de Satuent pel rector M.Coyll (1350), Francesc Febrer (1496), Guillem Oller, vicari (1510), Gabril Tegell, rector, (1516), M.Arbonès, regent pel rector Joan Poblet, (1516), Pere Mas, vicari, (1530), Pere Magrinyà, vicari, (1533), Joan Marc (1548), Pere Soller, (1557), Jaume Ferran, vicari, (1560), Antoni Querau, vicari, pel rector Jaume.Cerveró (1561), Joan Baster, vicari (1573), Miquel Vilella, rector, (1634)

-El Codony

Joan Rossei vicari (1529), Joan Marc, vicari, (1534)

-Escornalbou

Antoni Ortoneda, regent de l'escrivania pública d'Escornalbou

-La Bisbal

Joan Miracle, prevere (1561)

-La Pobla de Montornès

Miquel Busquets, rector (1683)

-La Riera

40. PIÑOL, Daniel.- *El notariat públic al Camp de Tarragona...* pp 117-141

41. Ramon, Salvador i Manuel Fuentes.- *Inventari dels protocols notariais de l'arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona..* Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1987, 339 pp

42. Per completar la llista de rectors, ecònoms i vicaris del Catllar, veure FUENTES GASSÓ, Manuel.- *El Castell, vila i terme del Catllar* El Catllar, Ajuntament, 1999 2 volums vol 2, pp 539-558

Josep Ballester (1615)

-La Selva:

Gaspar Guasch, (1592), Narcís Vallirana (1389) i el trasllat J. Macià Gavalrà, pel notari públic Galceran Cardona (1424), Bernat Panis, notari, pel rector Josep Mas, (1666).

-La Secuita

Francesc Vacarisses, (1365).

-Masricart

Sebastià Lagos (1593)

-Montbrió

Francesc Giner, rector, (1606)

-Montroig

Jaume Anguera, notari públic, (1586), Andreu Armengol, rector (1605)

-Peralta

Guillem Oliver, vicari (1510)

-Renau

Joan Elies, rector (1567)

-Reus⁴⁴:

Joan Oliver, (1607)

-Santa Maria del Pla

Marc Doménec (1600)

-Tamarit⁴⁵:

Guillem de Corts pel rector Pere Salzeda (1338), Pere Armengoul, que no era capellà, pel rector Berenguer Çafabrega (1358), Pere Rabaça, rector (1426) — Martí de Sales, vicari pel rector P.Rabassa (1399), Bernat Talavera, rector (1446), Francesc Serra, (1446) i Pere Soler (1460), vicaris de B.Talaver, Antoni Ballester, rector (1484), Joan Balaguer, (1484), Ramon Joffre (1498) i Joan Texidor (1499) vicaris de A. Ballester, Joan Roquer rector (1509), Guerau Ros, vicari (1509), Bartomeu Noet (1525), Joan Berga, vicari, (1528), Pere Magrinyà (1548), Joan Baget, rector (1573), Francesc Carbonell, rector (1562), Antoni Tolo, (1555), Onofre Moix, (1562), vicaris de F. Carbonell, Joan Veciana, vicari i rector (1561), Baltasar Cabestany, vicari i rector (1577-1602), Francesc Cardona (1577), vicari de B.Cabestany, Jaume Magrinyà, rector (1578-1621), Joan Carniser, vicari (1560),

44. Per informació de la Prioral de Reus veure: Domingo Blay, José.- *La prioral de Sant Pere de Reus*, 1977

45. ROVIRA, S. J.- *Les esglésies i els rectors d'Altafulla* a *Estudis Altafullencs*, num. 3 Altafulla, 1979 pp.91-111; — *Nova aportació al coneixement de l'estament eclesiàstic altafullenc* a *Estudis Altafullencs*, num.10 Altafulla 1986, pp 37-39

Marc Anguera, vicari, (1510), Antoni Baldrich, rector, (1592) Francesc Roig, prevere, (1605)

-D'aquesta parròquia en depenia la d'Ardenya:

Martí Mill, Ramon de Satuent, pel rector Martí Coll, Joan Veciana.

-Tarragona

Pere Sabater (1410), Pere Camoredon, (1437), Jaume Comes, (1448), Nicolau Ortells, (1460), Joan Comes (1460), Pere Joan Ortells, (1494), Joan Comes, (1514), Esteve A. Triter, (1517), Nicolau Rossell, (1541), O. Montoliu (1557), Felip Montserrat ((1568), Sebastià Llag, (1572), Bernat Frexa, (1573), Josep Gil, (1576), Joan Ferrer, (1580), Marc Rull, (1583), Joan Tomàs Cordà, (1598), Tomàs Riber (1616), Lluís Busquets, (1613), Tomàs Corda (1621)

-Torredembarra⁴⁶

Bernat Peric, rector (1435) i el seu vicari Pere Roig, Bernat Solon, rector, (1585).

-Vallmoll

Galceran Belltall, vicari (1429), Jaume Ferran (1476), J.Vives, regent de la notaria pel rector (1566).

-Vilabella

Antoni Guerau (1566), Joan Fígols, rector (1587)

-Vilallonga

Antoni Cartanyà, vicari, pel rector G. Carbonell (1515)

Altres llocs

-Banyoles

Jaume Anglada (1562),

-Barcelona

Antic del Pla, (1338), Joan Mateu, (1476), Onofre Rialp, (1562), Jeroni Talavera, (1576), Antic Çafont (1578), Joan Pau Bruniquer (1584), Joan Bernat d'Aloy (1688), Jeroni Talavera

-Castelló d'Empuries

Jeroni Boffill (1560), Martí Bordas (1561).

-Girona

Pere Gali, successor de J. Campoldia, notari(1598)

-Mediona

Jaume Grau, prevere, per Ll. d'Olzinelles (1577)

-València

Francesc Pau Alvares (1616).

46. Per més informació sobre els rectors i vicaris de Torredembarra, veure COMPANYYS, Isabel.- *Torredembarra i Clarà medievals (segles XIII i XIV)* Torredembarra, Ajuntament, 1999 pp. 114-119

-Toponímia

A més de les poblacions ja citades, en aquests documents surten els noms de diversos llocs com són: Adri, Altet, Bràfim, Cabra del Camp, Castellserà, Creixell, El Burgar, El Molnars, El Vendrell, Els Cocons, Els Garidells, Fontscaldes, L'Arbós, La Garriga, La Masó, Menorca, Montoliu, Montserrat, Nulles, Peralta, Porqueres, Puigtinyós, Roses, Sant Pere Cercada, Santes Creus, Santiga, Tiana, Valls, Vilafranca del Penedès i Virgili,

També sobresurten la gran quantitat de topònims que s'anotaven per situar aquella propietat que es comprava, venia o empenyorava o per explicar l'origen dels que participen a la documentació, com atorgants, destinataris o testimonis, avaladors... Les poblacions de les quals tenim topònims són força nombroses: Altafulla⁴⁷, Tamarit, Ardenya, El Catllar⁴⁸, La Selva, Constantí, Creixell, Montbrió, La Secuita, Virgili, Tarragona, Argilaga, l'Arbós, L'Argentera, Nulles, La Pobla de Montornés, Montroig, Reus, El Pedrós Nosaltres hem cregut interessant apuntar especialment els topònims de Tamarit⁴⁹ ja que la majoria de pergamins, una tercera part aproximadament, afecten a aquest terme. Cal tenir en compte que algunes partides no queden clares a quin terme pertanyien, que si bé en algunes èpoques foren d'un municipi després foren d'altre o que un mas podia tenir terres en més d'un terme. Anotem la paraula tal com surt al document i remarcuem que alguns llocs podien tenir més d'un nom com, per exemple, el mas del Mèdol⁵⁰:

Mas Morella o Molella, el Mas, el Mas Vell, Mas de les Coves, Mas d'en Coll "que ara porta Joan Alies", Mas d'Alies dit "Lo Mas", Mas del Mèdol (Almèdol, Medo, Medos), Mas Cosidor, Mas de la Creu, Mas Comí, Mas Nogués als Cocons.

"Lo tros de la Bertrana" a la partida dita "Les Costes", "Lo camp de la parera gran" a la partida dita "La Barquera", la partida "Lo Molí", el cementiri "La Galiera"

"Lo camí vell al Molí", "Camí que va de Tamarit a la Creu de Puigbover, "La via que va a les eres", "Camí que va a les Forques o a la Guardiola", "Camí Ral o real" "Lo camí que va al Molí".

47. ROVIRA GOMEZ, S.J.- *Els topònims del terme d'Altafulla l'any 1609*. pp 23-26

48. FUENTES GASSÓ, Manuel.- *El Castell*, p. 685-737 Vol I.

49. ROVIRA GOMEZ, S.J.- *Tamarit* Altafulla, Centre d'Estudis Altafullencs, 1999 pp. 162

50. Els diferents noms que ha tingut el mas del Mèdol estan explicats en el llibre Major num 47 pàgina 12 "Segons tradició ...en lo terme de Tamarit hi ha una partida de terra que se anomena del Mèdol, y per eix motiu se creu que se diu Mas del Mèdol lo que en la actualitat poseeix Dn. Francisco Martí y Mora; lo cual mas cuan lo comprà Anton Lluís Valls de Ardenya se anomenava Mas Pallarès, y en aquell temps se anomenava mas del Mèdol lo que ara se anomena Mas Cosidor... y antiguament poseia Joan Elias, que per haver casat la sua filla i hereva ab Anton Cusidor de Vallmoll, lo referit Mas mudà lo nom de Mèdol ab lo de Cosidor". Aquesta explicació es troba repetida, mes resumida, en altres pàgines de dit llibre Major.

“Devés lo Puig”, “Lo tros de la Morera”, “Lo Puyol d’en Pons”, “Armasset”, Lo Puig de les eres”, una “era al Puig que limita ab les roques que baixa a l’hospital”, “Lo prat de la Mora... al peu del camí ral a la platja de la Móra”, La Pedrera antiga, “Costatel”- terra erma, Les Planes, “Lo Prat dit de la Coma”, “Lo tros de tarongers o de la Caseta”, al camí que va de Tamarit a Altafulla, El Vinyet extra Gayà, Tros d’horta dit “Loyqual”, l’horta de Tamarit, Estany de la Mora, “Dayà Gayà”,

Lo Portal que va a la Móra”, “Lo Portinyol” Molí del Pas, Alberg situat al camí que va a la Mora, La plaça de Tamarit, cementiri “La Galiera” i diverses cases, patis i altres edificis situats dins la vila de Tamarit.

-Altres informacions

Altre aspecte que apareix repetidament són els renoms o mots. De Tamarit trobem a Josep Rabassa o Rabaça, dit “lo Gafarró”, Jaume Rabassa dit “lo Fabrerà”, Francesc Compte, dit “lo Llor”, Joan Magrinyà, dit “lo Curt”, Francesc Faia o Fages, alias “Barbafina”, Joan Fortuny alias “Roig” i Pau Simó alias “Monseny”.

Repartiment de la propietat, endeutament, mesures (quarts, almostes, quartans, jornals, jovades...), tipus de cultius (vinyes, cereals, arbres fruiters...), preus, notícies de mals anys, famílies (estudis de genealogia, població..), oficis (daguers, corders, argenters, paraires, sabaters, carreters, boters, forners, calceters, botiguers de teles, vidriers...), comerç, llengua en què estan escrits els documents, vocabulari... Aquestes i altres informacions poden ser extretes d’aquests 183 pergamins. En aquest treball solament s’ha volgut donar a conèixer aquest fons documental que esperem aviat pugui ser consultat.